

Lezing voorjaarsdebat CSC

Rien Fraanje | plv. directeur Wetenschappelijk Instituut voor het CDA

Doorn, donderdag 12 maart 2015

INLEIDING

- **Herkenbaar en ambitieus** ~ De opzet voor een visiedocument en in de lezing van Jos herken ik zonder meer de grote trends. In beide herken ik ook de ambitie van Jos om allesomvattend te zijn. Dat past ook bij het Christelijk Sociaal Congres: ons mag geen misstand in de wereld ontgaan. We willen eigenlijk overal klaar staan om elk onrecht te bestrijden.
- **Naar focus en samenhang** ~ Het is nu wel nodig om als volgende stap focus en samenhang aan te brengen. Het zijn wat mij betreft nog te grote en grove schetsen van de grote thema's. We lijken nog te zoeken naar wat de taak is van de christelijk-sociale beweging.
- **Terug naar de oorsprong** ~ Het christelijk sociaal congres in 1891 wilde de tegenstelling tussen arbeid en kapitaal overstijgen en daarmee het onrecht bestrijden dat met deze tegenstelling was verbonden. Daarmee was het CSC de initiator van een emancipatiebeweging. We moeten terug naar die oorsprong en onszelf de simpele vraag stellen: is er nog een sociale kwestie? Volgens mij is het antwoord net zo eenvoudig als urgent: ja, die is er. Anders dan 125 jaar geleden, maar niet minder urgent. En onze christelijk-sociale traditie heeft hét antwoord op die nieuwe sociale kwestie!

Ook de opzet van het visiedocument en Jos reppen van een nieuwe sociale kwestie, maar helemaal duidelijk wordt nog niet wat nu die nieuwe sociale kwestie is. Eerst wordt gesproken over uitsluiting. Dan over een tweedeling tussen de globaliseringswinnaars en -verliezers. Daarna gaat het over nieuwe lokale gemeenschappen versus de individualisering en globalisering. Aan het eind heet het dat de kern van de sociale kwestie in die (?) verbroken relatie van de mens met zijn medemensen en de schepping ligt. Dat kan en moet concreter.

Om een metafoor te gebruiken: we zitten met elkaar in een helikopter en kijken op de wereld neer en met elkaar bespreken we wat we zien: kijk daar vervreemding! En daar: instrumentalisering! En zie door dat andere raam: rationalisering! Hoe zou het nu zijn als we landen en op die wereld tussen de mensen in gaan staan. Wat zien we dan?

DE NIEUWE SOCIALE KWESTIE

- **Nieuwe tegenstellingen** ~ Afgelopen jaar brachten de WRR en het SCP met verschillende publicaties in kaart wat we voorvoelden, wat we in ons werk zagen, wat we eigenlijk al wisten. Namelijk: er bestaat een nieuwe maatschappelijke tegenstelling, grotendeels op basis van opleidingsniveau. Het wetenschappelijk bewijs is overweldigend:
 1. Onze democratie wordt overheerst door hoger opgeleiden. Die vinden andere onderwerpen belangrijk, dus de zorgen, ideeën en ambities van laag opgeleiden worden in onze democratie gebrekkig gerepresenteerd.
 2. De sociaal-economische verschillen tussen hoger en lager opgeleiden zijn afgelopen decennia schrikbarend toegenomen. Daar waar hoger opgeleiden er in inkomen op vooruit zijn gegaan, hebben lager opgeleiden te maken gehad met financiële stilstand of achteruitgang en ze hadden bovendien een veel grotere kans om werkloos te worden.

3. Lager opgeleiden leven gemiddeld zeven jaar korter en meer dan tien jaar minder in goede gezondheid.

We kunnen ook andere tegenstellingen waarnemen: tussen globaliseringswinnaars en globaliseringsverliezers, tussen de optimisten en pessimisten of tussen gelukkige zzp'er die voor het ondernemerschap hebben gekozen omdat zij als eigen baas meer vrijheid en inkomen kunnen verwerven en de ongelukkige zzp'er, meestal een vakman (zoals een schilder of vrachtwagenchauffeur) die door zijn baas noodgedwongen is ontslagen en nu door hem voor een lager tarief en slechtere voorwaarden als zzp'er wordt teruggehuurd. Waar het in de kern om gaat is dat er mensen zijn die mee kunnen doen en zich zelf prima weten te redden en dat er grote groep is die aan de kant staat en niet mee kan komen.

- **Culturele kloof** ~ Onder de genoemde tegenstellingen op het terrein van politieke invloed, sociaal-economische kansen en gezondheid, ligt een culturele kloof in de betekenis dat de visies op het goede samenleven in onze samenleving sterk uiteen zijn gaan lopen. De vraag: wat goed is voor Nederland wordt door verschillende groepen zeer verschillend beantwoord. De meningen botsen vooral als het de al dan niet internationale oriëntatie van ons land aangaat. Het ene uiterste wordt gevormd door een groep mensen die vindt dat Nederland de blik naar buiten moet richten, niet twijfelt aan het belang van de EU voor Nederland en vindt dat Nederland hulpbehoevende vluchtelingen moet opnemen. Daar tegenover staat een groep die vindt dat de eigen identiteit en traditie van Nederland gekoesterd moet worden, de EU een bedreiging voor de eigenheid van Nederland vindt, en bovendien meent dat de opname capaciteit van onze samenleving voor nieuwkomers beperkt is. De WRR heeft het over een tegenstelling tussen universalisten en particularisten. Van den Brink heeft in zijn monumentale studie over het hogere in de lage landen laten zien dat de geesten op meer terreinen splijten, zoals vrijheidswaarden versus traditionele waarden zoals acceptatie van gezag en het koesteren van nationale trots als belangrijke voorwaarde voor een stabiele samenleving.
- **Oorzaken** ~ Dát is de sociale kwestie van deze tijd: de nieuwe tegenstellingen en de culturele kloof. Hoe konden de nieuwe tegenstelling en de culturele kloof ontstaan?
 1. Meritocratie --> Van klassenmaatschappij naar onderwijssamenleving. De emancipatie is grotendeels voltooid, maar een meritocratisch misverstand: succes is je eigen verdienste, mislukking komt door eigen falen.
 2. Van een samenleving met een markteconomie naar een marktsamenleving --> we hebben marktwerking toegelaten in domeinen waar die niet thuishoort. Dat heeft de tegenstelling vergroot: het economische en bedrijfskundige discours is volledig dominant geworden. Alles is strijd tussen vraag en aanbod en dan vallen mensen buiten de boot die het aanbod niet kunnen leveren of de vraagprijs niet kunnen opbrengen.
 3. Er is geen ontmoeting meer. Mensen leven langs elkaar heen. Er is sprake van: 'Gescheiden werelden'. De oude instituties die mensen samenbrachten, kunnen die taak niet meer vervullen: kerk, school en sportvereniging.

HET CHRISTELIJK-SOCIAAL DENKEN

- **Tegen christelijk-sociale noties** ~ De nieuwe sociale kwestie druist in tegen alles waarvoor het christelijk-sociaal denken staat. Laat ik dat toelichten aan de hand van enkele christelijk-sociale kernbegrippen:

- *Solidariteit*--> Het is onmogelijk solidariteit te organiseren in een meritocratische marktsamenleving. Als we denken dat tegenslag met falen heeft te maken of als we niet eens weten wat de noden van de ander zijn, dan is solidariteit ver weg.
- *Subsidiariteit*--> We waarderen veel mensen niet op basis van hun competenties en kwaliteiten. Een grote groep kan of mag niet meedoen; we laten talenten onbenut.
- *Menselijke waardigheid*--> Die staat sterk onder druk in een samenleving waar geen gelijkwaardigheid is. Wanneer we toestaan dat mensen minder kans hebben om politieke invloed uit te oefenen en deel te nemen aan het publieke debat, en wanneer we ons erbij neerleggen dat mensen ruim tien jaar minder in goede gezondheid kunnen leven, wordt de menselijke waardigheid aangetast.
- *Bonum Commune*--> In een samenleving waar verschillende groepen mensen langs elkaar heen leven en er ook geen dialoog tussen hen bestaat, is er dus geen gesprek over de bonum commune, over het goede samenleven. De ideeën wat goed samenleven is zijn er wel, maar ze zijn totaal verschillend. Dat hoeft op zich geen probleem te zijn, maar als die visies niet met elkaar worden uitgewisseld, kan er ook nooit een pacificatie plaats hebben en een poging worden gedaan te komen tot een bonum commune.
- **De geschiedenis herhaalt zich** ~ Kuyper zegt aan het einde van zijn rede: *"Er is lijden om u heen, en die dat leed lijden, zijn uw broeders, zijn uw natuurgenoeten, van uw eigen vleesch en van uw eigen gebeente. Gij hadt in hun plaats kunnen staan, en zij in uw beter positie."* Bijna honderdvijfentwintig jaar na de publicatie van de beroemdste encycliek en de beroemde rede van Kuyper op het CSC, herhaalt de geschiedenis zich: er is een urgent sociaal vraagstuk, maar de christelijke wereld lijkt nog te twifelen. De belangrijkste functie van de rede van Abraham Kuyper in 1891 was om tegen zijn weifelende achterban te zeggen: ja, de sociale kwestie is ook een christelijk vraagstuk. Het CSC van 2015 en 2016 heeft tot taak om uit te spreken: ja, wij zien de nieuwe maatschappelijke tegenstelling en de culturele kloof en wij komen daartegen in verzet.
En de geschiedenis herhaalt zich omdat wij architectonische kritiek kunnen leveren op het dominante instrumentele en liberale mens- en maatschappijbeeld van het individu dat strijd moet leveren in een marktsamenleving om te overleven.
En de geschiedenis herhaalt zich omdat wij - net als Kuyper - onze organische mens- en maatschappijvisie daar als alternatief tegenover kunnen plaatsen, waarbij wij uitgaan dat wij mensen met elkaar een gemeenschap vormen, sociale verbanden van unieke mensen die naar elkaar willen omkijken. 1+1=3.

AAN DE SLAG!

- **Kortom, er is werk aan de winkel!** En we hebben goud in handen voor onze opdracht.
We hebben goud in handen omdat we de visie en ideeën hebben om ons - met evangelische verontwaardiging als inspiratiebron - boos te maken over de onverteerbare tegenstellingen en de riskante culturele kloof. Inderdaad, tegen de mens als instrument, tegen vervreemding en tegen de onverschilligheid. En vóór solidariteit en menselijke waardigheid, vóór nabijheid en betrokkenheid. Het CSC en zijn aangesloten organisaties moet maatschappelijke maizena zijn: bij elkaar brengen die gefragmenteerde samenleving.
En we hebben goud in handen met ons netwerk van christelijke organisaties in het onderwijs, de zorg, de ontwikkelingshulp, de media, het welzijnswerk en in de wijken die de

positie en de middelen hebben om zich tegen de nieuwe sociale kwestie te weer te stellen.
Ik zie drie opdrachten:

1. Overbruggen van de tegenstellingen en de culturele kloof.
Voor de welzijnsorganisaties en zorginstellingen ligt de vraag voor: wat is nodig om het grote verschil in levensverwachting en gezondheid te overbruggen?
Voor de christelijk-sociale politieke organisaties ligt de opdracht om meer mensen bij de politiek te betrekken en hen een stem en invloed te geven.
En de mediaorganisaties hebben een belangrijke taak om de culturele kloof te overbruggen door een publieke sfeer in stand te houden waar mensen elkaar kunnen ontmoeten, ideeën uitwisselen, kennis nemen van elkaars zorgen en ambities.
 2. Herwaarderden van verschillen in kennis, capaciteiten en ambitie. Vakmanschap is mooi, waardevol, nuttig en nodig. Net zo waardevol als mensen die theoretisch onderlegd zijn. Diversiteit maakt een samenleving veerkrachtig en creatief.
En dus ligt er een opdracht voor onderwijsinstellingen: wordt er voldoende geïnvesteerd in het veelzijdige talent dat bestaat?
En voor de werkgeversorganisaties: geeft u voldoende kans aan talent?
 3. Toerusten van mensen zodat zij het appèl dat op hen wordt gedaan te kunnen beantwoorden, dat zij op basis van hun talenten kunnen bijdragen aan het goede samenleven.
- **Actieplan** ~ In 1891 zei Abraham Kuyper tot zijn gehoor: *"Hier hebt ge dus niet te aarzelen. Ge weet wat u te doen staat."* Is het een idee als alle lidorganisaties aankomende augustus op de jaarlijkse bijeenkomst hun actieplan presenteren wat zij denken te kunnen doen om die nieuwe sociale kwestie van tegenstellingen en de culturele kloof het hoofd te bieden? Een jaar later, tijdens het jubileum, kunnen we dan al eerste ervaringen uitwisselen.
 - **Twee aanvullende uitdagingen** ~ Ik zie daarbij nog twee aanvullende uitdagingen:
 1. Het CSC moet nieuwe verbindingen aangaan.
--> Internationaal: De nieuwe tegenstellingen en de culturele kloof niet een typisch Nederlands verschijnsel zijn en bovendien ook internationale oorzaken hebben. Kunnen wij verwante organisaties over de grens aan onze beweging verbinden?
--> Nationaal: De nieuwe tegenstellingen en de culturele kloof zijn zeker ook een christelijk vraagstuk, maar niet exclusief. Ook andere dan christelijk-sociale organisaties, bewegingen en mensen verzetten zich tegen maatschappelijke tweedeling en fragmentatie. Laten we islamitische organisaties de hand reiken en vragen hoe zij willen bijdragen.
 2. Zoek naar woorden en een taal die recht doet aan de christelijk-sociale traditie en tegelijk ook wordt verstaan door mensen die traditie niet kennen. De culturele kloof heeft er toe geleid dat we elkaar niet meer automatisch verstaan. Ook taal is een barrière geworden. Onze alternatieve visie op het goede samenleven is te waardevol om niet door een breed publiek te worden gehoord en begrepen.
 - **Slot** ~ We moeten naar buiten treden. Dienstbaar én zelfbewust. Zelfbewust omdat de christelijk-sociale traditie een verhaal heeft dat oud én uiterst actueel is. Tot slot nog een keer Kuyper: *"We schieten te kort in de heilige roeping, die op ons als Christelijke staatsburgers rust, zoo we ons onttrekken aan de ernstige taak, om wat met die ordinantie Gods in strijd blijkt te reconstrueeren naar hetgeen door God den Heere is gewild."* Kom op mensen, aan het werk!